

Marxisme in det 21. århundrede: Trekant'handel' - råvareleverandører, finans- og industriproduktion

Karen Helveg Petersen

9. September 2017

Trekantshandlen / historisk tilbageblik

- Begrebet stammer fra den transatlantiske slavehandels storhedstid 1650-1830, hvor slaver blev ført fra Vestafrika (typisk) til Amerika, Syd og Nord samt Caribien
- For slaverne fik slavehandlerne (høvdinge) europæiske goder, bl.a. tekstiler (som ødelagde den begyndende bomuldsmanufaktur)
- I Amerika blev slaverne brugt til at producere bomuld, tobak og sukker, som så eksporteredes til Europa – en minimal del kom til Afrika.
- Europæiske slavehandlere og transportører tjente enorme summer, og det gjorde diverse plantage/slaveejere i USA, Caribien og Brasilien også

Imperialismens historie / Asien

- Der er en lang historie, fra de første ‘opdagelser’ af søvejen til Kina og Amerika - til erobringer, kolonisering, skabelse af protektorater osv. for at hive mineraler (guld og sølv fra Sydamerika) plus eksotiske produkter ud. Dette foregik fra 1500 sådan ca. til 1900, hvor hele verden stort set var delt op, og naturligvis var der ikke én plan.
- Først domineret af handelsselskaber (Indien, Indonesien) eller rå udbytningssinteresser (Indokina)
- Indien: Blev koloni (Raj) fra 1858 til 1947 – inden da var det East Indian Company
- Kina: Blev åbnet med snuhed, men motivet var adgang til te, silke, porcelæn, krydderier osv. Byttemidlet blev opium. Første opiumskrig resulterede i, at UK fik Hong Kong som koloni og handelsrettigheder i Shanghai og Canton i 1842 (altså handels- mere end investeringsbetinget)

Imperialismen historie/ Afrika

- Den amerikanske borgerkrig satte en stopper for slavehandlen (nogenlunde) – borgerkrigen igen var påvirket af europæiske landes forbud mod slavehandel og slavehold
- I 1870'erne startede 'the opening of Africa' og senere 'the scramble for Africa'
- Berliner-konferencen 1884-85 regulerede koloniseringen af Afrika
- Den aggressive kolonialisme i Afrika startede med ophøret af slavehandlen, som et forsøg på at erstatte tropiske/subtropiske landbrugsvarer fra Amerika, og som ville blive dyrere pga slaveriets ophævelse. Også ønske om kompensation for tab af profit fra slavehandlen
- Kolonialisterne krævede dyrkning af nye afgrøder af småbønder, tvangsarbejde, skatter osv – nogle slog sig ned selv som plantageejere

Imperialismeteorier

- Imperialismeteorierne fra begyndelsen af det 20. århundrede:
 - Hobsons bog *Imperialism* 1902: Kolonisering af tropiske og subtropiske områder beboet af 'lavere racer'. Motiv: Gevinst for visse klasser (militæret osv), finanskapital, overproduktion og overskud af kapital. Derimod havde UK ikke nogen handelsfordel og betragtelige udgifter til administration af kolonierne – nationalisme ligger også bag
 - Lenin: Kapitalkoncentration og monopoler, finanskapital, kapitaleksport, ser kampen for kolonier som nationale kampe
 - Luxemburg: Markeder, arbejdskraft, råmaterialer men også nødvendighed for at realisere merværdien, altså søgning efter markedsekspansion

Problemer med klassisk imperialisme-teori

- Bundet op på konstatering af fænomer, der så blev sat sammen med dele af marx'sk teori
- Lenin: Ligger i forlængelse af Hobson med et socialistisk tvist - han ser dog ikke de vanskeligheder og modsætninger, som blev skabt.
- Kolonialisterne tvang arbejde ud af undersåtterne, men til at begynde med var kolonierne ikke just gode afsætningsmarkeder (som set som motiv for Luxemburg)
- Prøve at finde den underliggende drift, dvs. udviklinger i finanskapital kan være en betingelse for de konkrete investeringer, men det er ikke finanskapitalen, der skaber dem

Den realiserede kolonialisme og dens ophør

- Så arbejdskraft er et underliggende motiv, dvs. i sidste ende produktionen af merværdi
- De nye kolonier var også kilder til råvarer, som til dels kom udefra (Amerika (cacao), Asien (te))
- Men kolonierne i Afrika 'leverede' ikke helt hvad de skulle – kolonialisterne undervurderede vanskelighederne
- Også at notere sig, at kolonialadministrationen ikke nødvendigvis ønskede at smadre præeksisterende sociale strukturer
- Afkoloniseringen omkring 1960 (Indien 1947) og nye opkommende nationale styre
- USA bliver for alvor stormagt, amerikansk kapital dominerende – imod sig Sovjetunionen og Kina

Ulige bytte og afhængighed

- Efter 2. verdenskrig teorier om ulige bytte, især mellem landbrugsvarer fra 3. verden og industrivarer fra vesten
- Udviklet ikke mindst for Latinamerika
- Interessant at analysere Brasiliens rolle i 1800-tallet i forhold til UK (Marini): billige konsumvarer til arbejderne, sukker, kaffe, tobak, hjælp med til at forbedre levevilkårene, reelt en måde at hive mere relativ merværdi ud af arbejderklassen gennem teknologiske opgraderinger
- På nuværende tidspunkt industrivarer fra Øst- og Sydasien og råvarer (ikke mindst mineraler) fra de fattigste lande, og vestlige firmaer sidder i centrum af begge dele (stort set) – ikke ulige bytte, men ulige udbytning
- Hvis råstoffer kan produceres billigt eller hvis de især findes i de fattige lande (mineraler), skal der nok komme en udenlandsk kapitalist og drage nytte af det.

Nyere imperialismeteori

- “Imperialisme er rige vestlige landes militære og politiske indsats for at kanalisere og udpresse merværdi fra underordnede fattige lande” (Cope, 136)
- Hvis essensen er at ‘kanalisere og udpresse merværdi’ ophørte imperialismen ikke med afkoloniseringen. Også konsekvenser for arbejdskraftens vilkår i udviklede lande. Lenin: arbejderaristokrati. I dag: Lønnen presses overalt. Jeg ville tilføje: presse ekstraprofitter ud af de underordnede land.

Imperialisme - direkte investeringer

- Fire motiver for direkte oversøiske investeringer (John Smith):
 - Lavere omkostninger
 - Resourcesøgende
 - At være nær på markederne
 - Teknologisøgende
- Normalt kommer vestlige virksomheder med teknologien – men kan producere til lavere omkostninger: udflagning (Østen, Østeuropa)
- Resourcesøgende – i Afrika tilegnelse af jord og ressourcer til næsten ingen penge, men der kræves store investeringer i miner og kæmpe agrobедrifter
- Derfor spiller finans så stor en rolle – også den anden vej: finans finder en måde at skaffe høje afkast på, så ikke bare almindeligt afkast men ekstrahøje profitter, rente

Hvordan det fungerer i dag

- De koloniale vertikale relationer har ikke ændret sig, men en ny international ‘arbejdsdeling’ har udviklet sig
- De vestlige lande, dvs. multinationale firmaer, er via finans (dollaren) aktivt involveret i produktive investeringer i asiatiske lande eller bare bestemmelse af, hvad der skal produceres via licens
- Arbejdskraften er billig og relativt langt mere produktiv end svarende til lønforskellen til vestlige arbejdere – en faktor på 6-7

Værdikæden

- Der er en enorm merværdiproduktion, som fordeles i ‘værdikæden’:
 - Lokale kapitalister og omkostninger skal dækkes – men ofte elendige forhold (Rana Plaza)
 - Det dominerende firma og alle mellemliddene (transport, logistik, told og deklarerer, forsikring, forhandlere, reklamefolk og branding, varemærkebeskyttelse og patenter opretholdes)
- Mange muligheder for snyd, typisk under/overdeklarerer af værdi ved grænserne (mindre overskud at deklarerer), hovedkvarter anbringes i tredjeland og fortjeneste i skattely
- Alligevel er industrivarerne relativt billige på vestlige markeder, og hjemlig produktion sættes ud af spillet - bevægelsen foregår stadigvæk plus minus Trump

Fra fødevarer til mineraler Afrika

- I 8 lande i Afrika, der 'kolonialt' eksporterede kaffe, te, kakao og bomuld stammer eksportindtægterne i 2015 fra:
 - Ghana: guld (41%)
 - Tanzania: guld og kobber (27%)
 - Guinea: bauxit og guld (68%)
 - Burkina Faso: guld (73%)
 - Madagaskar: nikkel (23%)
- Kenya, Uganda og Elfenbenskysten er stadig domineret af de gamle varer: te, kaffe og kakao.
- Nogle af dem er decideret i underskud mht essentielle traditionelle fødevarer som ris (Madagaskar, Guinea, Burkina Faso).
- Andre lande: Nigeria, Angola, Ækvatorialguinea, Congo, Gabon er decideret olielande. Ghana og Uganda på vej med olieproduktion
- Det er ikke fordi de producerer mindre landbrugsvarer, men fordi andre produkter dominerer, dog minus industrivarer

Merværdi' overførsel' eller -tilegnelse

- Det er vestlige firmaer og konsumenter, der nyder godt af outsourcing, ikke lokale arbejdere (men nok lokale mellemlagskapitalister)
- En stor del af merværdien tilegnes af de multinationale
- De råvareudbyttede afrikanske lande får meget lidt ud af 'renten' – de ekstremt høje profitter, som olie- og mineselskaber hiver ud af dem
- På trods af høj målt vækst (hvor man inkluderer værdien af de udvundne mineraler i BNP) kommer de ikke rigtig ud af stedet.
- Landbruget er hæmmet af uklare og usikre jordforhold, underopdeling af jorden, mangel på arbejdspladser i byerne osv.
- Men 45% af den jord, der kunne dyrkes, befinder sig i Afrika, så store landbrugskonglomerater står på spring, ikke bare vestlige, men også fra Malaysia, Indien, arabiske lande..

Fra landbrug til masseproduktion - Østasien

- Kinas udvikling betinget af Deng Xiaopings åbning mod omverdenen i 1978 og invitation af udenlandsk assistance og tilladelse til at udlændinge kunne investere
- Billig og disciplineret arbejdskraft, uden bindinger – 150 millioner migrantarbejdere – hukou-systemet
- Minimumslønninger på et par hundrede dollar om måneden – 240 – 330 dollar om måneden i større byer, og priserne stiger

Udflagning

- Ofte industrier, der i sig selv er lavteknologiske som tekstilindustri
- På grund af lavere organisk sammensætning (høj arbejdsintensitet) ser det ud, som om arbejderne er mindre produktive
- De lavere omkostninger forhindrer teknologiudvikling (Bangladesh)
- Men stigende lønninger i Kina fremmer højere teknologi samt videreudflagning til andre lande
- Selv produktiv kapital er meget mobil i dag

Superudbytning og marginalisering

- Disse imperialistiske praksisser er ikke mindst betinget af 'udbytning', måske ligefrem superudbytning af arbejdskraften
- Dvs. at lønningerne er så lave, at de ikke sikrer et rimeligt liv med chancer for reproduktion af arbejdskraften – og det både i Afrika og Asien
- En del superudbytning finder sted i Europa, flygtninge og migranter samt underbetalt arbejdskraft fra Østeuropa, hvilket mødes med modstridende svar: ud med dem eller eliminer konkurrencen fra dem vha sikring af ens vilkår
- Superudbytning kan ikke holdes inden døre i en del af verden
- Marginalisering af hjemlige dårligt uddannede, pres på lønningerne generelt

Ressourceudbytning

- Kræver kapital, men får hjælp fra institutioner som Verdensbanken i form af infrastrukturudvikling
- Infrastrukturudvikling kan også være genstand for renteskabelse, nemlig fordi det kan påstås, at det er et offentligt gode og der er 'markedsimperfektioner'
- Høj prissætning på f.eks. elektricitet, når det sælges til almindelige befolkning
- Megakorporationerne er smeltet sammen med finansmarkedet
- Lønningerne er lave i guldproduktion og opgravning af metaller, men ikke nødvendigvis i olieudvinding

Konklusion

- Imperialismen bygger på nogle indbyggede træk i kapitalismen om ekspansion og jagt på mere merværdi og er fodret af kriser og snubletråde derhjemme
- Erobrernes forestillinger var naturligvis ofte forfejlede, og de kom galt af sted
- Men nu kan man sige, at imperialismen er realiseret mere, end nogen 1890'er galning kunne have drømt om
- Dog via private firmaer, der agerer direkte med lidt hjælp hjemmefra – i øvrigt er rige asiatiske, inkl. arabiske, lande godt med i ressourceudbytningen